

АСОСҶОИ НАЗАРИЯИ ТАШАККУЛИ РАВАНДИ МЕҲНАТ ВА ПАРДОХТИ ОН ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Абдурахимов А.А.-н.и., дотсенти МТД «ДДХ ба номи академик Б.Гафуров»,
Ҷонмахмадов К.Ш.-омузгори калони ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Калимаҳои калидӣ: қувваи корӣ, самаранокии меҳнат, музди меҳнат, музди меҳнати кироӣ, шаклҳои пардохти музди меҳнат, меҳнати ҷамъиятӣ, вақти корӣ, андозаи музди меҳнат, захираҳои меҳнатӣ ва хароҷоти меҳнат.

Омӯзиши адабиёти баҳисобгирии муҳосибӣ молиявӣ нишон медиҳад, ки то ҳол дар байни иқтисодчиён оид ба суоли муайяни мафҳуми музди меҳнат нуқтаи ягона мавҷуд нест. Ҷустуҷӯ накардани навигарӣ дар истилоҳ чандон муҳим нест, балки муайян кардани моҳият ва хусусияти дараҷаи иқтисодии «музди меҳнат» дар шароити тағйирёбанда аниқтар аст. Муайян кардани музди меҳнат ҳамчун ҳиссаи маҳсулоти ҷамъияти (маҳсулоти умумии ҷамъиятӣ, даромади миллӣ ва ғайра), аз рӯи меҳнат байни кормандони алоҳида тақсим шудааст, ба бозор муқобил аст.

Камишанов П.И. «Дар ин ҷо чунин меҳисобад, ки танҳо манбаи музди меҳнат муайян карда мешавад. Ба ғайр аз ин – музди меҳнат на танҳо аз рӯи миқдор ва сифати меҳнат тақсим карда мешавад, балки андозаи он аз ҳиссаи ҳақиқии меҳнати коргар, аз натиҷаи ниҳоии ғайриҷамъияти хоҷагии корхона вобаста аст»¹.

Албаров Р.А., чунин ибраз медорад «Муайян кардани музди меҳнат, ҳамчун қисми меҳнати умумии ҷамъиятӣ, даромади миллӣ, ки дар сатҳи ҷамъият ташкил карда мешавад, алоқаи музди меҳнатро бо маънои бевоситаи ташкили он, бо натиҷаҳои умумии кори коллективи меҳнатӣ номаълум нишон медиҳанд»².

Карпова Т.П. чунин меҳисобад, ки дараҷаи баҳодихиро ба таври зерин муайян кардан мумкин аст. «Музди меҳнат – ин қисми асосии маблағ, ки ба истеъмол равона карда шудааст, ҳиссаи даромадро ифода мекунад, ки аз натиҷаи ниҳоии кори ҷомеа вобаста аст ва байни кормандон дар асоси миқдор ва сифати меҳнати сарфшуда, ҳиссаи ҳақиқии меҳнати ҳар як нафар ва андозаи сармояи пасандозшуда тақсим мешавад»³.

Дар назарияи иқтисодӣ чунин ғояҳои асосии муайян кардани хусусияти музди меҳнат вучуд дорад:

- музди меҳнат- ин нархи меҳнат аст. Бузургии динамикаи он дар зери таъсири омилҳои бозор, дар навбати аввал, талабот ва пешниҳод ташкил меёбад;

- музди меҳнат- ин ифодаи пулии арзиши моли «қувваи корӣ» ё «шакли табдилёфтаи арзиши моли қувваи корӣ» мебошад. Бузургии он бо шароити истеҳсолот ва омилҳои бозор талабот ва пешниҳод муайян карда мешавад, ки дар зери таъсири онҳо дуршавии музди меҳнат аз арзиши қувваи корӣ ба амал меояд.

Асосҳои назариявии ғояҳои музди меҳнат ҳамчун нархи меҳнат аз тарафи А.Смит ва Д.Рикардо дида баромада шудааст. А.Смит чунин меҳисобад, ки меҳнатро ба сифати мол кор фармуда мешавад ва нархи ҳақиқӣ дорад, яъне «музди меҳнати ҳақиқӣ» ин бо хароҷоти истеҳсолот муайян карда мешавад. А.Смит фарқи байни меҳнат ва «қувваи кори»-ро нагузаронидааст ва бинобар ин зери мафҳуми «музди меҳнати ҳақиқӣ» арзиши қувваи кориро мефаҳмид. Бузургии музди меҳнатро ӯ бо минимуми қисми маишии воситаҳои мавҷудияти коргар муайян кардааст. Ба ғайр аз ин, музди меҳнат элементҳои таърихӣ ва маданияро дар бар мегирад⁴.

Муҳақиқони рус Савин А.А., Поляк Г.Б. ва Бакаев А.С. бар он ақидаанд, ки «Ғояҳои музди меҳнатро ҳамчун ифодаи пули арзиши моли «қувваи корӣ» К.Маркс таҳия намудааст. Асоси онро қоидаи дар бораи ҳудудгузори мафҳуми «меҳнат» ва «қувваи корӣ» шуморида асоснок намуд, ки меҳнат мол нест ва арзиш надорад. Мол қувваи корист, ки дорои қобилият ба меҳнат мебошад, музди меҳнат ба сифати нархи ин мол дар шакли ифодаи пулии арзиш

¹Камышанов П.И. Бухгалтерский финансовый учет. - М.: Феникс.-2007.- с.125

²Албаров Р.А. Учет расчетов по ЕСН // Экономика сельскохозяйственных предприятий. -2005.-№1.- с.49

³Карпова Т.П. Управленческий учет. Учебник. - М. ЮНИТИ, 2006.- с.290

⁴Бухгалтерский учет: Учебник для вузов / В.И. Подольский, Г.Б. Поляк, А.А. Савин и др.; Под ред. проф. В.И. Подольского. – 2-е изд., перераб. И доп. – М.: ЮНИТИ-Дана, 2006.- с.125

қувваи корӣ баромад мекунад. Коргар муздро на ба тамоми меҳнат, балки танҳо барои меҳнати зарурӣ мегирад. Хусусияти иқтисодии музди меҳнат аз он иборат аст, ки аз ҳисоби ин даромад талаботи моддӣ ва маънавии коргар қонеъ гардонида шуда чараёни такрористехсолкунии қувваи кориро таъмин менамояд. К.Маркс муқаррар намуд, ки бузургии музди меҳнат ба минумуми физиологии воситаи мавҷудият вобаста нест, вай аз дараҷаи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳагии рушди ҷомъият, инчунин аз дараҷаи ҳосилнокӣ ва сермахсулии меҳнат, мураккабии он ва аз вазъи бозор вобаста аст»⁵.

Арзиши қувваи корӣ ҷиҳатҳои миқдорӣ ва сифатино дорост. Хусусияти сифатии арзиши қувваи корӣ аз он иборат аст, ки он муносибати муайяни истеҳсолӣ аз он ҷумла фуруши қувваи кори худ ба коргарон ва хариди он бо мақсади зиёд намудани ғоидаро ифода мекунад. Аз ҷиҳати миқдор арзиши қувваи корӣ бо арзиши воситаҳои ҳаётӣ, ки барои иҷро кардан, инкишоф додан, нигоҳ доштан ва мустақкам кардани қувваи корӣ зарур аст, муайян карда мешавад.

Дар бозори қувваи корӣ фурушандагон - коргарони ихтисоси муайян дошта, харидорон бошад ин корхонаҳо, ташкилотҳо ва ширкатҳо ба ҳисоб мераванд. Арзиши қувваи корӣ музди меҳнати асосии кафолат дода шуда, дар шакли маош, моёна, тариф, шаклҳои пардохти корбайъ ва вақтбайъ ба шумор меравад. Талабот ва пешниҳод ба қувваи корӣ аз рӯи тайёрии касбии он бо назардошти талабот аз тарафи харидорони махсус ва пешниҳод аз тарафи соҳибони он фарқкунанда мешавад, яъне низоми (системаи) бозор аз рӯи намудҳои алоҳида ташкил карда мешавад⁶.

Хариду фуруши қувваи корӣ аз рӯи шартномаи меҳнатӣ суръат мегирад, ки ҳуччати асосӣ ба ҳисоб рафта, муносибати меҳнати байни корфармо ва коргари кироя ба танзим дароварда мешаванд. Иқтисодиёти бозорӣ аз системаи фароии тақсимот, ки дар вайроншавии функцияи истеҳсолот ва тақсимот (корхона боигарии миллиро ба вучуд меорад, давлат онро тақсим мекунад). Функцияи тақсимкунии бевосита ба истеҳсолкунанда ё соҳиби корхонаҳои хусусӣ мегузорад. Танҳо соҳибмулк ҳуқуқи мустақилона ба воситаи истеҳсолот ва натиҷаҳои меҳнат ҳуқумронӣ карданро дорад. Қабули қонун дар бораи моликият, дар бораи соҳибкорӣ ва дигарҳо тақдирӣ механизми пештараи мутамарказ муайян кардашудаи ташкили музди меҳнатро ниҳоят муайян намуд. Дар шароити нав шакли ғайримарказонидашудаи муносибатҳои тақсимкунанда ба нишондиҳандаҳои арзишӣ, рақобат дар бозор мувофиқ карда мешавад ва вазъи молиявӣ – бозори корхонаро ифода мекунад⁷.

Дар муносибатҳои бевосита музди меҳнат ба вучуд омадани шаклҳои ташкилии бозори меҳнат нақши асосиро мебозад⁸. Бузургии музди меҳнат дар асоси хароҷот ба такрористехсолкунии қувваи корӣ бо назардошти талабот ба он, арзиш ва нарх дар бозори меҳнат муайян карда мешавад.

Ҳамаи масъалаҳои пардохти музди меҳнат дар сатҳи корхона ҳал карда мешавад. Давлат танҳо дараҷаи камтарини пардохтро муқаррар мекунад. Бо гузариш ба шакли моли қувваи корӣ барқарор карда шуда, ҳамаи функцияҳои пардохти музди меҳнат хеле васеъ карда мешавад. Дар шароити иқтисоди бозорӣ музди меҳнат ҷузъи асосии такрористехсолкунии қувваи корӣ мегардад ва барои соҳибкор қувваи кории кироя функцияи иҷтимоии қувваи корӣ дар қатори функцияи ҳавасмандкунанда нақши бештари баробарҳуқуқро мебозад.

Бучети коргар бояд на танҳо хароҷоти либос, маводи озӯқаворӣ, хариди хона, ҳучра ва пардохти хизматрасонии маиширо таъмин намояд. Ду дараҷаи таъмини муайянкунии иҷтимоии музди меҳнат вучуд дорад. Дараҷаи якумро давлат идора мекунад ва таъсири бевоситаи он ба дараҷаи музди меҳнат дар шакли муайян кардашуда дараҷаи камтарини кафолат додашудаи пардохти музди меҳнат ифода меёбад. Таъсири мустақим бо индексатсияи хусусиятҳои арзиши сатҳи зиндагӣ аз афзоиши нарх ва таваррум вобаста мебошад⁹. Илова бар ин давлат даромади меҳнати кормандро дар ҳолатҳои алоҳида ба иқтисоди бозори хос тамоюлҳои сарфа бо хароҷоти қувваи корӣ ғимоя мекунад. Дараҷаи дуҷуми асосии иҷрои функцияи иҷтимоии музди меҳнат бевосита дар корхонаҳо ба роҳ монда мешавад. Агар музди меҳнат аз нуқтаи

⁵Бакаев А. С., Безруких П. С., Врублевский Н. Д. и др. Бухгалтерский учет, М.: Бухгалтерский учет.-2006 г.-с.221

⁶Албаров Р.А. Учет расчетов по ЕСН // Экономика сельскохозяйственных предприятий.-2005.-№1.- с.70

⁷Баканов М. И. Теория экономического анализа: Учебник. М.: Финансы и статистика, 2005.- с.40

⁸Белокопытов А. Уровень интенсивности аграрного труда и факторы его нормализации // АПК: экономика, управление.-2006.-№5.- с.29

⁹Бакаев А. С. Бухгалтерские термины и определения, Библиотека журнала Бухгалтерский учет, 2007 г. - с. 49

назари даромад, ки барои таъмини такрористехсолкунии муътадилӣ танҳо худи коргар талаб карда мешавад баҳо дода мешавад. Дар ин ҳолат тақсим кардани кормандон ба гурӯҳҳо аз рӯи шакл ва бузургии хароҷоти чамъиятӣ ба такрористехсолкунии қувваи кории онҳо бештар паҳн мегардад. Дар ҳолати умумӣ пардохти музди меҳнат бояд аз рӯи мураккабии меҳнат ва ихтисоси коргарон фарқкунанада шавад. Агар музди меҳнат ҳамчун даромаде, ки барои таъмини такрористехсолкунии муътадилӣ на танҳо меҳнаташон, балки оилаи он низ зарурӣ баҳо дода шаванд, он гоҳ механизми музди меҳнат аллақай бо назардошти дараҷаи истеъмоли дар оилаи корманд, ташкил карда мешаванд.

Аз системаи батанзимдарории давлатӣ танҳо як ташкилдиҳанда ба танзимдарории музди меҳнати ҳади ақал боқӣ мондааст. Вале он аз камтарин маблағ барои рӯзгузаронӣ кам муайян карда шудааст. Ҳамин тавр, маълум мешавад, ки қувваи корӣ сӯи моли махсус аз арзиши табиӣ худ бештар дур карда мешаванд.

Дар вақти паст будани нархи қувваи кор имконияти иқтисодии ивазшавии таҷҳизоти кимматбаҳо бо қувваи корӣ арзонбаҳо ба миён меояд. Омили инкишофи самаранокии истеҳсолот баргараф карда мешавад. Музди меҳнати паст ин таназзули низоми пайдоиши мавҷуда мебошад, зеро гум кардани ин қадар вақт ва восита ба он, ки барои гирифтани ихтисоси баланд маъно надорад, истифода ё гирифтани музди меҳнати камтарин дар баробари коргарони меҳнатӣ ҷой надорад. Ҳамин тавр, музди меҳнат функцияи иҷтимоии аз байн рафтаи худро эҳё мекунад, илова бар ин вай танҳо яке аз элементҳои пурра кардани арзиши моли «қувваи корӣ» мегардад. Дар чамъи умумии даромад дар шароити нави иқтисоди бозоргонӣ ҳама гуна пардохтҳо, иловаҳои сершумори болорафтаи соҳибкорон ба коргарон бо мақсадҳои иҷтимоӣ нақши муҳимро мебозад. Фонди рушди иҷтимоӣ дар бештар намудани шароити моддии ҳаёти кормандон, бинобар зарурати такрористехсолкунии бештар васеи доимии қувваи корӣ чун омили баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат нақши калон мебозад¹⁰.

Функцияи ҳавасмандкунӣ ва бештар асоснокнамоии даромадҳои меҳнати кормандон қисми асосӣ ба шумор меравад. Маҳз ҳамин қисми механизми музди меҳнат ва омилҳои иҷтимоӣ дар истифодаи сермаҳсули меҳнати зинда нақши асосиро мебозад, ки он ба иҷрои мақсади идоракунӣ равона карда мешавад. Механизми мақсадноки бевоситаи музди меҳнат аҳамияти муайянкунанда аз он ҷумла, дар иҷрои стратегияи ояндаро дорад. Дар як вақт, ин аҳамият на танҳо ҳиссаи кори музди меҳнат бо даромади умумии корманд вобаста карда шудааст¹¹. Дар шуури коргар одатан, музди меҳнат аз ҷиҳати руҳӣ бо эътирофи обрӯи вай дар корхона муттаҳид карда мешавад, мавқеи иҷтимоии онро ғайримустақиман ифода мекунад. Ба воситаи музди меҳнат корманд, муваффақияти худро дар кор нисбат ба дигарон ғайримустақим баҳо медиҳад.

Дар як вақт, баҳодиҳии корманд бо муқарраркунии минбаъдаи андозаи музди меҳнат барои коргарон нисбат ба баҳодиҳии ғайримустақим афзалтар ҳисоб меёбад (дар пайдарҳамӣ: музди меҳнат - хизмати корманд)¹². Бинобар ин ташкили музди меҳнат бо баҳодиҳии хизмат нақши калони мақсаднок, назар ба пардохти беарзишро мебозад. Ба монанди ҳамин чи хеле ки чараёни эътирофи хизмати коргар дар давоми ҳаёти меҳнати ӯ мегузарад, дар бораи раванди комилан мувофиқ якҷояшавии он бо истеҳсолот (корхона, хоҷагӣ, ширкат) гуфтан мумкин аст, агар эътироф нагардад, он гоҳ муносибат мувофиқи қонун асоснок ба корхона аз тарафи коргар ба ҳосилнокӣ ва натиҷаи баланд рӯй оварда намешавад. Ҳамин тавр, ба асосноккунии дурусти аз ҷиҳати иҷтимоӣ асоснокии ташкили музди меҳнат шароити ҳалкунандаи ноилшавии мақсад бо идоракунии меҳнат, мақсаднокии корманд ба ҳосилнокии меҳнат вучуд дорад.

Дар як вақт дараҷаи ташкили имрӯзаи музди меҳнат ва ҳулоса кардан дар бораи андаке муваффақияти зиёде дар хусусияти мақсаднок истифодаи он барои иҷрои сиёсати асоснок имконият намедиҳад. Барои он, ки музди меҳнат бо мақсади стратегияи идоракунӣ мувофиқ ояд:

- инкишофи ҳиссиёти чамъият дар кормандон;
- тарбияи онҳо дар рӯҳи ҳамкорӣ;
- вобастагии дурусти манфиати шахси аз чамъиятӣ;

¹⁰ Васильева М. Оплата труда / М.Васильева, Е. Карсетская // Экономика – правовой бюллетень. -2005.-№3.- с.150

¹¹ Волкова О.И. Экономика предприятия / Волкова О.И., Скляренко В.К.-М.: ИНФРА-М.-2006.- с.80

¹²Друри К. Введение в управленческий и производственный учет. М.: - Аудит, ЮНИТИ, 2007. – с.87

- механизми асоснок карда шудаи он талаб карда мешавад¹³.

Музди меҳнат, ба таври руҳӣ ва сипас аз ҷиҳати иқтисоди коргарро ба фаҳмиши дақиқи онҳо дар алоқаи дутарафа байни талаботи корхона, ширкат ва пасандози вай ба натиҷаи ниҳой ва ниҳоят андозаи музди меҳнат ба кор андохта мешавад.

Нақши ҳавасмандкунандаи музди меҳнат зиёд аст, дар ҳоле ки қисми тарифӣ дар пардохти музди меҳнат нақши асосиро бозад. Ҳоло нақши тариф паст мешавад, истифодаи пардохти музди меҳнати вақтбайъ бештар мушоҳида карда мешавад. Инчунин пастшавии бузургӣ дар пардохти музди меҳнати ҳам соҳа ва ҳам дохили онҳо дар гурӯҳҳои аз ҷиҳати касбӣ – тахассусии кормандон мушоҳида карда мешавад. Тафрикаи калони музди меҳнат дар байни кормандони корхона ва роҳбарони онҳо гарчанде, охирон даромадҳои худро бо ҳар роҳ пинҳон мекунад ба миён омад¹⁴.

Тафрикаи (дифференциация) калони музди меҳнат эҳтимолияти калони вайронкуниро дорад: муҳолифат дар раванди истехсолот байни гурӯҳҳои иҷтимоӣ дар дохили ҷомеаи истехсоли меафзояд. Ҳамаи ин оқибатҳои манфӣ аз он сабаб пурзӯр мешавад, ки чунин тафрика ба фарқият дар самаранокии меҳнат ва истехсолот муносибати бевосита надорад¹⁵.

Аз гуфтаҳои муҳаққиқон ва иқтисодчиёни дар боло овардашударо хулоса намуда бояд гуфт, ки барои он, ки музди меҳнат функцияи ҳавасманкунандаи худро иҷро намояд, бояд байни дараҷаи он ва тахассуснокии кормандон (квалификацией работника) мураккаби кори иҷрошаванда, дараҷаи масъулият алоқаи бевосита вучуд дошта бошанд.

Пеш аз ҳама бояд қайд намуд, ки ҳамаи қонунҳои меъёри ҳуқуқӣ, санадҳои меъёрӣ, қонунҳои амалкунанда ва кодексу фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тартиб дароварда шуда амалӣ мегарданд.

Ба тартиб даровардани пардохти музди меҳнат ва муносибатҳои дучонибаи иҷтимоӣ – меҳнатӣ байни корфармо ва корманд дар сатҳи ҷудогона гирифташуда, дар асоси ҳуҷҷатҳои меъёри дохилии қабулшудаи он, шартнома дар бораи меҳнат, ки онро роҳбари хоҷагӣ бо иштироқи намояндаи ҷомеаи меҳнатӣ таҳия мекунад, ба роҳ монда мешавад.

АДАБИЁТ

1. Вахрушина М.А. Управленческий учет. Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2006.- с.110
2. Грибов А.И. Экономика предприятия - М.: Финансы и статистика.-2006.- с.140
3. Карпова Т.П. Управленческий учет. Учебник. - М. ЮНИТИ, 2006.- с.70
4. Васильева М. Оплата труда / М.Васильева, Е. Карсетская // Экономико – правовой бюллетень .-2005.- №3.- с.150
5. Волкова О.И. Экономика предприятия / Волкова О.И., Скляренко В.К..-М.: ИНФРА-М.-2006.- с.80
6. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет. М.: - Аудит, ЮНИТИ, 2007. – с.87
7. Бакаев А. С. Бухгалтерские термины и определения, Библиотека журнала Бухгалтерский учет, 2007 г.- с. 49
8. Баканов М. И. Теория экономического анализа: Учебник. М.: Финансы и статистика, 2005.- с.40
9. Белокопытов А. Уровень интенсивности аграрного труда и факторы его нормализации // АПК: экономика, управление.-2006.-№5.- с.29

АННОТАЦИЯ

АСОСҲОИ НАЗАРИЯИ ТАШАККУЛИ РАВАНДИ МЕҲНАТ ВА ПАРДОХТИ ОН ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

Дар мақолаи мазкур асосҳои назариявии пардохти музди меҳнат қувваҳои истехсолии меҳнат ва ин фаъолияти мақсадноки инсонро, ки бо предметҳои табиат таъсир расонида, шақлашро дигар карда, барои қоньгардонидани талаботи худ истифода мебарад, фаҳмида мешавад. Меҳнат сарчашмаи боигарии ҷамъият ва омили асосии истехсолоти неъматҳои моддӣ ва руҳӣ барои инсоният мебошад.

Меҳнат категорияи иқтисодӣ буда, характери он муносибатҳои истехсолиро муайян менамояд. Ҷояҳои асосии муайян кардани хусусияти музди меҳнат вучуд дорад:

¹³Грибов А.И. Экономика предприятия - М.: Финансы и статистика.-2006.- с.140

¹⁴ Карпова Т.П. Управленческий учет. Учебник. - М. ЮНИТИ, 2006.- с.70

¹⁵Вахрушина М.А. Управленческий учет. Учебник. - М.: Финансы и статистика, 2006.- с.110

-музди меҳнат ин нархи меҳнат аст. Бузургии динамикаи он дар зери таъсири омилҳои бозор, дар навбати аввал, талабот ва пешниҳод ташкил меёбад;

-музди меҳнат –инифодаи пулии арзиши моли «қувваи корӣ» ё шакли табдилёфтаи арзиши моли қувваи корӣ» мебошад. Бузургии он бо шароити истеҳсолот ва омилҳои бозор талабот ва пешниҳод муайян карда мешавад, ки дар зери таъсири онҳо дуршавии музди меҳнат аз арзиши қувваи корӣ ба амал меояд.

АННОТАЦИЯ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОЦЕССА ТРУДА И ЕГО ОПЛАТЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Статья посвящается: Исследования в экономических и бухгалтерских литературах подчёркнуто, что до настоящего времени вопрос о оплате труда этот термин неопределенно. Определение оплаты труда один из частей общественной продукта распределено среди работников предприятия. Теоретические основы оплаты труда как цена оплаты труда подчёркнуто в трудах А. Смит и Д. Рикардо.

Труд человека, является главным условием жизни и развития общества. Собственно он может создать материальные и духовные блага, преобразует жизнь человека и обогащает его. В процессе труда всегда участвуют три основных элемента как сам труд, средства труда и предмет труда. Экономической сущностью рационализации трудовых процессов является экономия рабочего времени, снижение затрат труда и средств на единицу продукции. Недостаточные темпы совершенствования организации труда и производства приводят к тому, что общество не может полностью использовать эффект, который приносит технический прогресс.

Ключевые слова: рабочая сила, эффективности труда, оплаты труда по найму, формы оплаты труда, общественный труд рабочей времени, документы по учету труда, должностных окладов, расценки тарификация и охраны труда.

ANNOTATION

THEORETICAL BASIS OF FORMATION OF THE LABOR PROCESS AND ITS PAYMENT IN MODERN CONDITIONS

The article is devoted to: Research in economics and accounting literature, it is emphasized that up to the present time the question of remuneration for this term is uncertain. Determination of wages is one of the parts of the social product distributed among the employees of the enterprise. The theoretical foundations of wages as the price of wages are highlighted in the works of A. Smith and D. Ricardo.

Human labor is the main condition for the life and development of society. Actually, he can create material and spiritual benefits, transforms a person's life and enriches him. In the process of labor, three main elements are always involved: labor itself, the means of labor and the object of labor. The economic essence of the rationalization of labor processes is saving working time, reducing labor costs and funds per unit of production. Insufficient rates of improvement in the organization of labor and production lead to the fact that society cannot fully use the effect that technological progress brings.

Key words: labor force, labor efficiency, remuneration for hire, forms of remuneration, social labor of working time, documents on labor accounting, official salaries, tariff rates and labor protection.